

chorasty Muránskej planiny a priláhlých orografických celkov (predbežný zoznam taxónov), J. Kochjarová et al. – *Cievnaté rastliny Muránskej planiny*, R. Hrivnák et al. – *Prehľad rastlinných spoločenstiev uvádzaných z Muránskej planiny a bezprostredne susediacich území*.

Časopismo *Reussia* ukazuje się w cyklu rocznym, na jeden tom składają się dwa numery. Redagowane jest w standardowym formacie B5, w układzie jednołamowym, według aktualnych standardów przyjętych dla czasopism przyrodniczych. Dodatkowe informacje o czasopiśmie, a także spisy treści poszczególnych numerów i streszczenia artykułów zainteresowani znajdują na stronie internetowej pod adresem: http://www.soprs.sk/reussia/Reussia_2_SK.htm

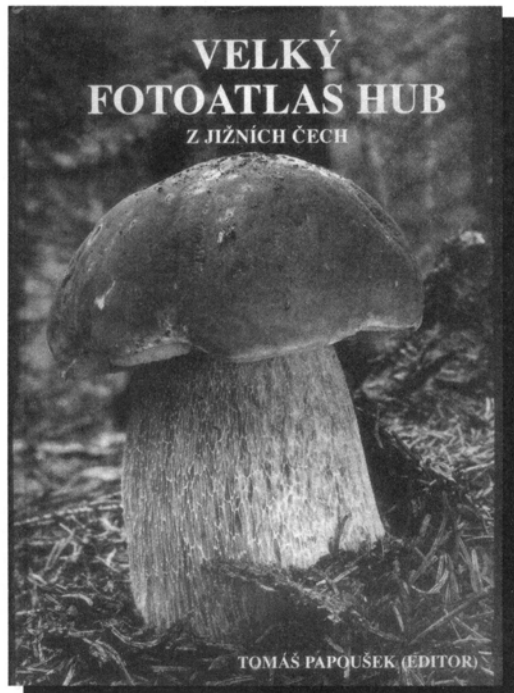
Adres Redakcji: *Reussia*
Muránska Planina National Park
Administration Office
J. Kráľa 12
SK-050 01 Revúca, Slovakia
Fax: + 421 58 488 17 90
E-mail: uhrin@soprs.sk

Jan J. WÓJCICKI

RECENZJE • BOOK REVIEWS

PAPOUŠEK T. (red.), *Velký fotoatlas hub z jižních Čech*. Wydane nakładem własnym redaktora, 2004, 819 str., 1200 zdjęć. Twarda opr., format 30 × 21 cm. Cena 72 USD. ISBN 80-239-0070-6.

Książka jest pięknie wydanym, popularno-naukowym atlasem grzybów. Zasadniczą jej część stanowią opisy 850 taksonów grzybów oraz ich ilustracje przedstawione na 1200 barwnych fotografiach. Wydana jest na kredowym papierze, dzięki czemu jakość wydrukowanych zdjęć (w formacie 12,5 × 17 cm lub 25 × 18 cm) jest bardzo wysoka. Strona ilustracyjna książki, stanowiąca jej główną zawartość, jest bardzo dobrze dopracowana. Wszystkie ilustracje są

ostre (poza nielicznymi wyjątkami), dobrze doświetlone (grzyby fotografowane w terenie, bez użycia lampy błyskowej), a kolory na nich wiernie zachowane. Autorami większości opisów gatunków są Miroslav Beran (mikolog, pracownik Południowo-czeskiego Muzeum w Czeskich Budziejowicach), Josef Vlasák (biolog, pracownik Czeskiej Akademii Nauk), oraz Tomáš Papoušek (z zawodu ekonomista, mikolog-amator fotografujący grzyby od ponad 20 lat), który jest jednocześnie autorem znacznej większości zdjęć. W atlasie przedstawione są ilustracje zarówno workowców (99 taksonów), jak i podstawczaków (751 taksonów) występujących w granicach administracyjnych „Jihočeského kraje” w południowo-zachodniej części Czech. Przy każdym zdjęciu znajduje się informacja na temat stanowiska, daty zbioru oraz substratu, na którym dany gatunek został znaleziony, jak również – w przypadku, gdy grzyb został zebrany – podany jest zielnik (wraz z numerem alegatu), w którym okaz został złożony oraz inicjały osoby, która go oznaczyła. Dzięki tym informacjom książka ma również wartość

dokumentacyjną. Ponadto, znajdziemy w atlasie dane na temat zagrożenia danego gatunku (gatunek chroniony, z czerwonej listy) oraz jego wartości kulinarnej.

Przedstawione gatunki ułożone są według grup taksonomicznych (najpierw workowce, następnie grzyby tremelloidalne, aphyloforoidalne, agarykoidalne i boletoidalne oraz wnętrznaki). Przy opisach gatunków podana jest nazwa gatunkowa, najczęściej w kilku językach. W podpisach przy zdjęciach nie ma już nazwy gatunkowej, a jedynie numer kolejny odpowiadający numerowi gatunku. Taki układ utrudnia nieco korzystanie z atlasu, gdyż zmusza do każdorazowego sprawdzania nazwy odpowiadającej numerowi przy zdjęciu.

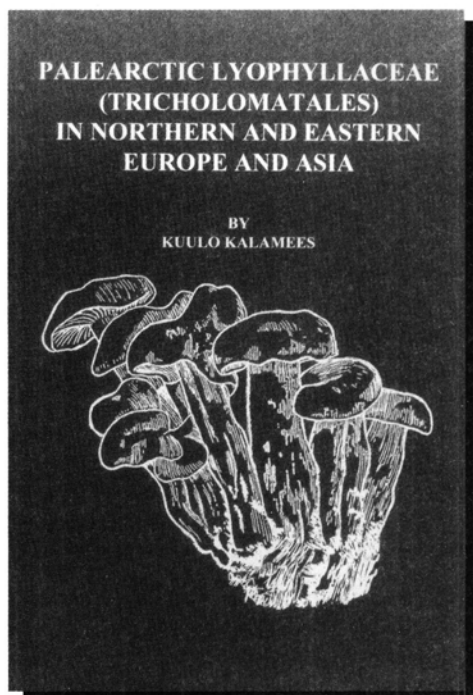
Na końcu książki znajduje się krótki rozdział poświęcony grzybom w kuchni z podanymi przepisami kulinarnymi oraz informacje na temat obrotu grzybami w Czechach. Na kolejnych stronach znajdziemy słownik skrótów i terminów mikologicznych użytych w tekście, spis literatury oraz indeksy nazw gatunkowych i rodzajowych czeskich i łacińskich.

Książka wydana została głównie z myślą o czeskich amatorach-mikologach, więc opisy gatunków ograniczone są do przedstawienia cech morfologicznych ułatwiających oznaczenie w terenie – brak w opisach informacji na temat struktur mikroskopowych. Autorzy nie ograniczyli się jednak do przedstawienia grzybów jadalnych, pospolicie występujących w południowych Czechach, ale zilustrowali również gatunki rzadkie (niektóre także pierwszy raz znalezione na terytorium Czech), których fotografie nie są często publikowane. Dzięki temu książka – zawierająca ilustracje szeregu interesujących gatunków, jak również dane na temat mikrobioty lasów południowo-czeskich – jest cennym źródłem informacji także dla zawodowych mikologów. Estetyczna strona opracowania jest największym atutem książki, dzięki czemu można ją polecić również innym przyrodnikom oraz wszystkim pragnącym poznać różnorodność gatunków, form i kolorów świata grzybów.

Anna RONIEMER

KALAMEES K. *Palaearctic Lyophyllaceae (Tricholomatales) in Northern and Eastern Europe and Asia*. Scripta Mycologica, 18. Institute of Zoology and Botany, Tartu, 2004. 135 str., 35 rycin. miękka opr., format 14,3 × 21,5 cm. Cena: 19 EURO. ISBN 9985-50-356-2.

Książka jest monografią rodziny *Lyophyllaceae*, obejmującą siedem rodzajów (32 gatunki i 4 formy) występujących w Europie północnej oraz północnej i wschodniej części Azji. Podzielona jest na dwie części: pierwsza „General Part” prezentuje dotychczasową wiedzę o grupie grzybów ujętej w niniejszej monografii, zawiera opisy cech makro- i mikromorfologicznych ważnych przy oznaczaniu poszczególnych rodzajów i gatunków oraz przedstawia metodykę przyjętą w pracy, druga, zasadnicza część – „Taxonomic Part” – zawiera klucze do oznaczania rodzajów i gatunków oraz opisy poszczególnych taksonów, informacje na temat ich ekologii, fenologii i chorologii. Na końcu opracowania znajduje się lista cytowanych publikacji oraz indeks wszystkich nazw rodzajów oraz gatunków (również synonimów).

Autor monografii nie proponuje nowych podziałów w obrębie rodziny czy też rodzajów opracowanej grupy grzybów – przyjmuje systematykę do sekcji i serii za Bonem, z pominięciem podziału na podsekcje. Autor tworzy natomiast pięć nowych kombinacji nomenklatorycznych, z których część jest konsekwencją przyjętego przez niego podziału na rodzaje (np. nowe kombinacje w rodzaju *Rugosomyces*). W niektórych przypadkach zmiany proponowane przez autora sprowadzają do formy taksony wyróżniane jako odmiany lub oddzielne gatunki (np. *Calocybe gambosa* f. *palumbina*). Cenne są szczegółowe opisy gatunków oparte wyłącznie na materiale zebrany przez autora oraz ryciny ilustrujące cechy mikroskopowe wszystkich gatunków objętych niniejszym opracowaniem. Szkoda natomiast, że autor nie zamieścił klucza do oznaczania sekcji, a układ kluczy do oznaczania gatunków nie zawsze odzwierciedla naturalny podział w obrębie rodzaju. Szkoda też, że autor pominął ważny rodzaj *Tephrocybe* (lub, w innym ujęciu, sekcję *Tephrophana* rodzaju *Lyophyllum*) – najtrudniejszy ze względu na skomplikowaną sytuację taksonomiczno-nomenklatoryczną, a zarazem najbardziej wymagający pilnej rewizji.

Napisana w języku angielskim monografia, podająca informacje na temat grzybów występujących na odległych terenach, z których dane są skąpe, bądź niedostępne dla znacznej grupy europejskich mikologów, jest bardzo ważną pracą przybliżającą informacje na temat taksonomii, ekologii oraz rozmieszczenia geograficznego grzybów z rodziny *Lyophyllaceae* występujących w północno-wschodniej części Eurazji.

Anna RONIEMER

SZOT-RADZISZEWSKA E. *Sekrety ziół. Wiedza ludowa, magia, obrzędy, leczenie*. Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2005, ss. 279. Cena: (nie podano). ISBN 83-7436-027-5.

Elżbieta Szot-Radziszewska jest etnografem, pracującym w Muzeum Wsi Kieleckiej w Kielcach. W 2005 roku opublikowała książkę, która

jest owocem jej zainteresowań oraz wieloletniej pracy nad kulturą wiejską.

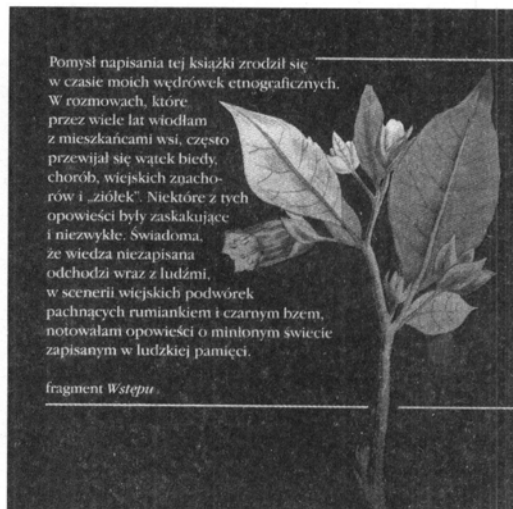
Książka podzielona jest na dwie części: rozważania ogólne nad zagadnieniami związanymi z ludową fitoterapią oraz szczegółową, w której autorka prezentuje ziołolecznictwo, wiedzę ludową i obrzędy związane z roślinami na Kielecczyźnie. Przedstawiony materiał pochodzi zarówno z prac publikowanych od XIX w., jak i badań własnych autorki.

W pierwszym rozdziale książki Elżbieta Szot-Radziszewska przedstawia zakres czasowy i terytorialny, jaki obejmuje książka oraz prezentuje podstawowe założenia, na których oparła swoje badania. Po pierwsze jest to przekonanie, nieobce etnologom, że medycyna ludowa jest częścią szerszej wizji świata. Wynika z tego, że „sfera praktyczno-użytkowa i sfera magiczno-rytualna stanowią nierozdzielalną całość”. Autorka posługuje się również pojęciem racjonalności dla opisanie wiejskich praktyk leczniczych, racjonalność pojmując jako sposób myślenia zgodny z logiką ludowej wizji świata. Elżbietę Szot-Radziszewską interesują przede wszystkim znaczenia i funkcje roślin w ludowej terapii, deklaruje również zainteresowanie stosunkiem jawnie wyrażanych motywów użycia roślin do ich ukrytych, kulturowych sensów, których wydobycie znajduje się w kompetencji etnologa. Niestety, autorka pracy nie podejmuje kwestii zmian lecznictwa ludowego na przestrzeni ponad stu lat, uważając, że uprawnione jest zestawianie ze sobą faktów historycznych ze współczesnymi. Przyświeca jej przekonanie, że najważniejsza jest struktura ludowej wizji świata, a co za tym idzie – kultury wytworzonej na bazie tej wizji oraz wchodzącej w jej zakres fitoterapii.

Elżbieta Szot-Radziszewska dyskutuje problem racjonalności wiedzy leczniczej i użycia roślin, przedstawia swoje stanowisko metodologiczne podjęte w pracy (semiotyczne), ale nie dość wyraźnie wypowiada się na temat zmian, jakie zaszły w kulturze, która przestała być przeciw tradycyjną kulturą ludową. Odnosi się wrażenie, że autorka, chociaż świadoma zmian, jakie zaszły w kulturze wsi kieleckiej, jest przekonana, że dzisiejsze fakty kulturowe można

i należy analizować w odniesieniu do przeszłości. Co więcej, uważa, że można w ten sposób wzbogacić nie tylko wiedzę o teraźniejszej roli roślin we współczesnej kulturze ludowej, ale także, że dzisiejszy fakt kulturowy, „może okazać się brakującym ogniwem w odczytaniu jakiegoś pradawnego wierzenia czy obrzędu”. W innej części książki autorka stwierdzając, że pamięć rozmówców sięgała siedemdziesiąt do stu lat wstecz konstatuje, że materiał zdobyty podczas badań terenowych dotyczy początków XX w., gdzie indziej podaje natomiast współczesne zastosowanie roślin. W książce brakuje jednoznacznego oddzielenia analizy kultury ludowej sprzed stu lat i tego, co po niej zostało dzisiaj. Przywołana przez autorkę ahistoryczność w badaniach etnograficznych ma swoje granice, które w „Sekretach ziół” zostały rozmyte.

Elżbieta Szot-Radziszewska przeanalizowała wnikliwie i klarownie przedstawiła dotychczasowe badania nad terapią roślinną na przestrzeni branego pod uwagę stulecia, odnosząc się kry-

Pomysł napisania tej książki zrodził się w czasie moich wędrowek etnograficznych. W rozmowach, które przez wiele lat wiodłam z mieszkaniami wsi, często przewijał się wątek biedy, chorób, wiejskich znachorów i „ziołek”. Niektóre z tych opowieści były zaskakujące i niezwykle. Świadoma, że wiedza niezapisana odchodzi wraz z ludźmi, w scenerii wiejskich podwórek pachnących rumiankiem i czarnym bżem, notowałam opowieści o minionym świecie zapisanym w ludzkiej pamięci.

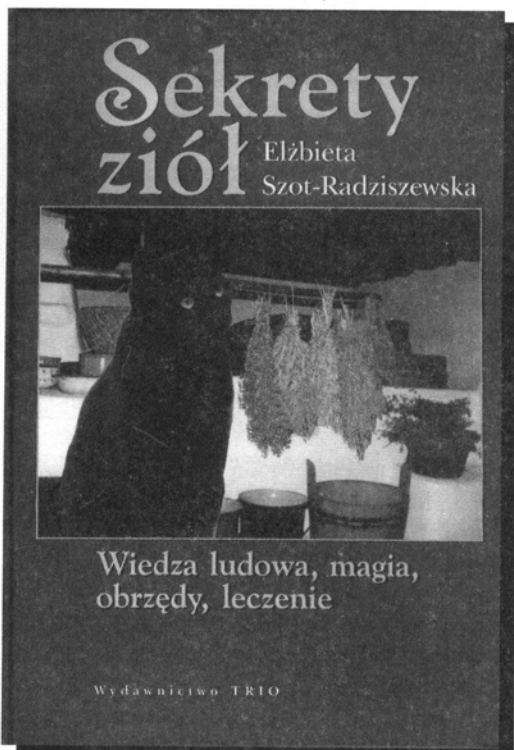
fragment Wstępu

tycznie do poszczególnych prac, publikowanych wcześniej.

Pomijając powyższe uwagi o zatarciu przedziałów czasowych przy omawianiu materiału współczesnego, trzeba stwierdzić, że interesujące są rozważania na temat ziołolecznictwa w ludowej wizji świata. Autorka podejmuje m.in. temat roślin apotropiecznych (chroniących przed złem) oraz pochodzenia ich mocy. Tutaj perspektywa synchroniczna wydaje się uprawomocniona. Cenne i podnoszące wartość książki dla czytelnika mniej zorientowanego w etnografii jest wskazanie na źródła ludowej wiedzy o roślinach, na wpływ dworów, aptek i tzw. ludzi wędrownych. Podobnie w drugiej, materiałowej części książki, autorka zamieszcza rozdział wprowadzający w kontekst występowania odnotowywanych przez dawnych badaczy sposobów użycia roślin. Obok rozważań na temat aspektów kulturowych, mitycznych, nie mniej ważne jest podniesienie kwestii stanu higieny, służby zdrowia (oficjalnej i nieoficjalnej) i sposobu jej organizacji na przełomie XIX i XX w.

W kolejnych rozdziałach znajdziemy zagadnienia odnoszące się do ludowej wiedzy i wierzeń o roślinach, nazewnictwa roślin, ich pozyskiwania i innych, które wiążą się z roślinami w kulturze ludowej.

Najważniejszą i najcenniejszą częścią książki jest zestawienie roślin i sposobów ich użytkowa-

nia, co ważne – z dokładnym podaniem źródeł. Autorka zamieściła również zestawienia uporządkowane ze względu na część użytkowanej rośliny oraz chorobę, jaka była leczona ludowymi środkami. Choroby podane są, oczywiście, zgodnie z ludową klasyfikacją.

Książka Elżbiety Szot-Radziszewskiej chociaż w części materiałowej odnosi się do ziemi kieleckiej, jest syntetycznym opracowaniem ziołolecznictwa ludowego. Napisana przystępnym językiem i dopracowana edytorsko może być dobrym źródłem informacji o dawnym użytkowaniu roślin dla szerokiego grona czytelników. Jej wartość znajdują również w tym, że szeroko i klarownie przedstawia zagadnienia istotne przy omawianiu miejsca roślin i fitoterapii w kulturze ludowej. Szkoda tylko, że autorka tak dobrze referująca problemy stereotypów w postrzeganiu wiedzy ludowej, nie zaznaczyła dobitniej granicy między opisywanymi przez siebie dwoma światami: kulturą ludową XIX w. i przełomu XIX/XX w. oraz kulturą wsi końca XX w.

Piotr KLEPACKI

LITYŃSKA-ZAJĄC M., WASYLIKOWA K. *Przewodnik do badań archeobotanicznych*. Wydawnictwo SORUS, Poznań, 2005, 566 str., 35 tabel, ok. 120 rycin. Twarda opr., format 17 × 24 cm. Cena 45.PLN. ISBN 83-89949-03-2.

Publikacja jest piątym z kolei tomem nadzwyczaj interesującej, a jednocześnie doskonale przemyślanej i zaprojektowanej serii wydawniczej „Vademecum Geoboticum”, która realizuje się za sprawą jej twórcy – niezapomnianego, wielkiego uczonego i geobotanicznego wizjonera – śp. Profesora Janusza B. Falińskiego.

Praca ma postać książki o monograficznym charakterze, w której z wielkim rozmachem i dbałością przedstawione zostały najważniejsze zagadnienia z zakresu metodycznych procedur archeobotaniki. Zagadnienia te odnoszą się do wieloaspektowych badań szczątków roślinnych zachowujących się w obiektach archeologicznych. Z tego też względu jako ogólne zadanie

Autorki formułują ujawnianie wzajemnych relacji pomiędzy człowiekiem a roślinami, począwszy od czasów prehistorycznych aż po wczesnohistoryczne, czyli w okresie minionych kilkunastu tysięcy lat.

Książka jest przykładem publikacji nie tylko wartościowej, ale przede wszystkim wypełniającej dotkliwą lukę w odnośnym piśmiennictwie naukowym. To zarazem w dotychczasowej polskiej literaturze archeobotanicznej jedyny podręcznik, zresztą bardzo oczekiwany przez środowisko naukowe. Dlatego też trudnym do przecenienia, bo ważnym i przewidywalnym skutkiem sprawczym będzie upowszechnienie teoretycznych podstaw właściwego pozyskiwania i zabezpieczania materiału roślinnego. W najbliższej perspektywie czasowej umożliwi to rozwój i postęp w tytułowym obszarze wiedzy. Ale nie tylko! Treści w nim zawarte będą miały znaczenie dla szeregu innych dyscyplin naukowych, interesujących się zwłaszcza historią rolnictwa, procesami tworzenia i wykorzystywania kultywarów, szatą roślinną i jej antropogenicznymi przekształceniami, czy rozległą problematyką etnobotaniczną.

Wewnętrzny podział treści jest logiczny i spójny. Część pierwsza oprócz zdefiniowania merytorycznego zakresu archeobotaniki, wprowadza czytelnika w świat zróżnicowanych form pozostałości szczątków roślinnych, procedur ich datowania, a także historię niektórych roślin uprawnych. Z kolei metody prowadzenia badań terenowych i laboratoryjnych (makroskopowych i mikroskopowych) wraz z precyzyjnym tokiem postępowania w zależności od cech stanowiska archeologicznego i rodzaju pozyskanego materiału roślinnego, opisane są w części drugiej. Kolejny rozdział poświęcony jest prezentacji metod związanych z weryfikacją taksonomiczną. Część ta obejmuje zarówno opisy organów generatywnych (ziarna pyłku, owoce, nasiona), jak i wegetatywnych przy wykorzystaniu prawidłowości występujących m.in. we wtórnej budowie anatomicznej gałązek, czy przekształconych pędach podziemnych o spichrzowym charakterze. Część czwartą Autorki wykorzystują do przedstawiania problemów ogólniejszych, np. do śmiałych

rekonstrukcji roślinności i prób opisywania ówczesnych procesów gospodarczych.

Wysoko oceniam sumaryczną wartość książki, która ze względu na stronę formalną i rzeczową prezentuje się jako na wskroś nowoczesny podręcznik. W jego lekturze bardzo użytecznym sposobem sygnalizowania ważniejszych kwestii jest wyróżnienie takich fragmentów czcionką wytłuszczoną. Umiejętnie wyważone są proporcje szeregu zagadnień syntetycznych wobec informacji szczegółowych. Obydwa rodzaje wiedzy zaopatrzone są w bardzo pieczołowicie zebrane lub oryginalne schematy, zestawienia, wykresy i ryciny, których łącznie jest ponad 150. Jednocześnie jednak zwraca uwagę ogrom zebranego piśmiennictwa (ponad 800 pozycji) i bogactwo cytatów bibliograficznych, każde nań patrzeć jak na dzieło monograficzne. Ponadto znajdujemy w nim szczególnie cenne, bo umiejętne połączenie osiągnięć polskich z najnowszą problematyką podejmowaną w wiodących placówkach zagranicznych. Dzięki temu, a także ze względu na dobranie właściwych treści, przejrzystość struktury wewnętrznej, logikę sekwencji, wreszcie z uwagi na wysoką sprawność w referowaniu poszczególnych zagadnień i bardzo dobrą polszczyznę, omawiana publikacja ze wszelkich miar zasługuje na szczególne podkreślenie. Wypunktowane tu przeze mnie walory książki są tym bardziej godne uwagi, że jest to dzieło zbiorowe. Fakt ten ma silny związek z interdyscyplinarnością archeobotaniki, wprowadzającej coraz śmieiej najnowsze techniki analityczne i zaawansowane metody obiektywizujące obróbkę pozyskanych do badań próbek szczątków roślinnych. Napisanie tych fragmentów powierzono zarówno naukowcom jak i praktykom. Zawdzięczamy im wzbogacenie książki o zagadnienia biotaksonomiczne, diagnostyki szczątków organów wegetatywnych, analiz fizyko-chemicznych rozlicznych substancji zachowanych w warstwach kulturowych, identyfikacji fitolitów, a także stosowania czułych i zarazem odpowiednich metod statystycznych. Godzi się więc uznać za sukces, że udało się Autorkom zaprosić do współpracy kilku specjalistów (A. Joachimiak, S. Kadrow, L. Kubiak-Martens, J. J. Langer,

I. Polcyn, M. Polcyn, A. Walanus, M. Zajac), którzy znacząco rozszerzyli i pogłębili omawiany podręcznik w podane tu hasłowo treści. Bez wątpienia jednak koncepcja podręcznika, dobór problematyki i jej merytoryczne wypełnienie pozostaje zasługą Krystyny Wasylikowej i Marii Lityńskiej-Zajac. Obydwie Autorki – Nauczycielka i Jej Uczennica należą do ścisłego grona przodujących archeobotaników, legitymujących się poważnym dorobkiem naukowym, a jednocześnie cenionych i uznanych na forum międzynarodowym.

Na koniec pragnę jeszcze wspomnieć o kwestii nieczęsto podnoszonej w omawianiu tego typu publikacji, a mających niebagatelne znaczenie dla „produktu finalnego”. Mam tu na uwadze najlepszy z możliwych w Polsce dobór recenzentów wydawniczych (J. B. Faliński, M. Latałowa), znanych nie tylko z obiektywizmu, ale również wydawania opinii i ocen bezkompromisowych.

Książka będzie zapewne miała szeroki krąg odbiorców. W nauczaniu akademickim poza studiami archeologicznymi czy etnologicznymi, będą mogli z niej korzystać studenci kierunków przyrodniczych. Jest ponadto oczywiste, że odbiorcami będą również botanicy i archeolodzy pracujący w uczelniach wyższych, a także zainteresowani z placówek naukowych i muzealnych.

Karol LATOWSKI

LITYŃSKA-ZAJĄC M. *Chwasty w uprawach roślinnych w pradziejach i wczesnym średniowieczu (Segetal Weeds in Prehistoric and Early Medieval Farming)*. Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Kraków, 2005, 444 str., 62 tabele, 44 ryciny. Twarda opr., format 17 × 24 cm. Cena: (nie podano). ISBN 83-908823-9-6.

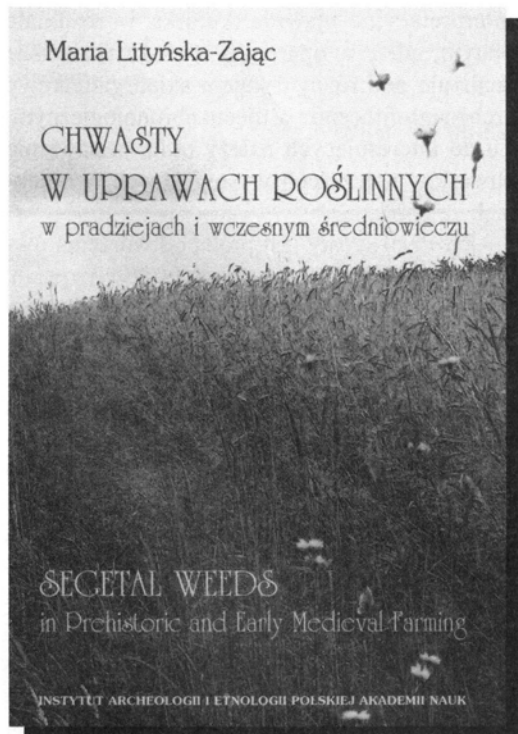
Aktywność naukowa dr Marii Lityńskiej-Zajac rozwija się nad wyraz dynamicznie. Uwidoczniała się w latach 90-tych minionego wieku, a pierwszym znaczącym osiągnięciem było opublikowanie w 1997 r. własnego dokto-

ratu (*Roślinność i gospodarka rolna w okresie rzymskim*). Zainteresowania naukowe dr M. Lityńskiej-Zajęc skupiły się wówczas na historii roślin uprawnych i grupie roślin od zarania dziejów im towarzyszących, a mianowicie na chwastach segetalnych. Apogeum twórczości przypada na 2005 r., którego plonem jest współautorstwo w *Przewodniku do badań archeobotanicznych* (omówionym w oddzielnej recenzji) oraz wydanie z tą samą datą (sic!) obszernej pracy Jej autorstwa, którą niniejszym przedstawiam.

Książkę otwierają odautorskie podziękowania; a ich liczni adresaci ukazują paletę specjalistów wspomagających jej powstanie. Szczególnie ciepłe i pełne uwagi słowa skierowane są pod adresem prof. Krystyny Wasylikiwej, którą Autorka nazywa „swoją Mistrzynią”. We „Wprowadzeniu” Autorka przedstawia cel badań, określony jako podsumowanie dotychczasowych znalezisk szczątków chwastów polnych przy maksymalnym wykorzystaniu źródeł archeobotanicznych (publikacji i materiałów niepublikowanych). Na podstawie najsolidniej zbadanych stanowisk archeologicznych podjęła próbę opisanie siedlisk użytkowanych rolniczo, a także wykazania zmian w składzie agrofityocenozy od neolitu, aż po wczesne średniowiecze. Zasadniczą treść książki wypełnia 11 rozdziałów, z których początkowe zawierają ogólną charakterystykę źródeł archeobotanicznych i opisują stan badań nad chwastami segetalnymi w oparciu o dane ze 198 stanowisk archeologicznych z Polski.

Rozdział drugi omawia procedury metodyczne (z wnikliwymi komentarzami) stosowane w gromadzeniu i opracowywaniu danych archeobotanicznych; określa ramy czasowe (od początku neolitu po koniec wczesnego średniowiecza) oraz terytorialne (obszar w obecnych granicach Polski).

W rozdziale trzecim dyskutowane są powiązania pomiędzy obecnością makroszczątków chwastów polnych, a czynnikami przyrodniczymi i archeologicznymi. Zależności te stanowią wstęp do najobszerniejszej części książki, w której wg precyzyjnych założeń i zastosowa-

nego wzoru umieszczono opisy 259 gatunków roślin zielnych (*de facto* 256 taksonów, ale 253 gatunki!; por. nomenklatorykę *Camelina*, *Polygonum*, *Spergula*) stwierdzonych w nawarstwieniach archeologicznych różnego wieku. Liczenie taksonów wewnątrzgatunkowych jako oddzielnych gatunków ma miejsce także w innych częściach książki, i jest zabiegiem nieuprawnionym!

Opisy składają się z dwóch fragmentów; w pierwszym każdemu gatunkowi przypisano szereg cech (trwałość biologiczną, współczesne warunki występowania, właściwości disseminacyjne; drugi zawiera charakterystykę materiału kopalnego. Taksony ujęto w 6 grupach: archeofity (89), o niepewnym statusie (11), apofity (81), apofity ruderalne (47), inne (9) oraz znalezione w jamach zasobowych (19).

Kolejna część, czwarta, zajmuje się analizą statystyczną kopalnej flory pod względem częstości występowania, bogactwa taksonomicznego (rodzaje i gatunki) i porównania z współczesnymi florami synantropijnymi. Głębsze możliwości

interpretacyjne ujawnia Autorka w rozdziale piątym, gdzie w oparciu o większe znaleziska analizuje pod różnym kątem skład gatunkowy archeoagrofocenozy w ujęciu chronologicznym. Tu do interesujących należy m.in. zestawienie chwastów najczęściej występujących w obiektach ze zbożami.

Rozdział szósty jest próbą odtworzenia ówczesnych zbiorowisk segetalnych. Otwiera ją tab. VI.1. będąca zestawieniem szczątków roślin wg malejącej frekwencji, ze wskazaniem przynależności syntaksonomicznej i udziału w badanych okresach i kulturach. Jest zarazem interpretacją dyskusji przeprowadzonej w rozdz. trzecim i materiałem dalszych porównań tabelarycznych i na wykresach. Sygnalizowane często przez Autorkę rozliczne trudności i niejasności w korzystaniu z materiałów źródłowych, skutkują też trudnym do uniknięcia subiektywizmem. Pewnym niedomogiem jest wg mnie arbitralne i niekonsekwentne kwalifikowanie niektórych taksonów do wyróżnionych przez siebie 4 grup w tab. VI.1., pomimo konkretnych diagnoz (str. 38–135). Np. archeofity o bardzo skromnym materiale dowodowym („nie pozwalającym wypowiedzieć się o jego roli”) są wbrew takiej diagnozie umieszczane w grupie I, a więc należą do gatunków, które „zapewne związane były w przeszłości z uprawami polnymi” (str. 192), np. *Avena strigosa* (1), *Herniaria hirsuta* (1). *Camelina alyssum* na obszarze kraju jest gatunkiem wymarłym, a nie, jak pisze Autorka, zanikającym. Nieścisłość ta wynika zapewne z pominięcia prac o *Camelina* autorstwa Z. Mirka!

Książka nie jest wolna od drobnych usterek (literówek) i nieco osłabia dobre wrażenie. Z zauważonych bardziej dokuczliwe dotyczą przekręcenia nazw roślin, np. gnojnik (str. 82, 374), goryczel jarzębcowy (str. 98), a nawet zmiany nazwy gatunku – *Picris hieracioides* – g. zmijowcowy! (str. 352).

Do zastanawiających faktów należy m.in. zupełny brak danych o występowaniu w materiale archeobotanicznym *Papaver dubium* i odosobnionej informacji o *Apera spica-venti* – uchodzących dotąd w literaturze za archeofity. To wątek do przyszłych rozważań wręcz frapujący!

Na tle diagnoz w obrębie rozpatrywanych apofitów wątpliwości wywołuje kwalifikacja do grupy I (tab. VI.1.) *Aegopodium podagraria*, *Plantago arenaria* czy *Elymus repens*. Podobnie zaliczenie do grupy II *Sagina procumbens* i *Saponaria officinalis* stoi w wyraźnej opozycji do diagnozy mówiącej o „niemożliwości oceny jednostkowego materiału” (str. 109).

Oddzielne rozdziały omawianej monografii dotyczą rozbudowanej analizy ekologicznej (VII, VIII). Książkę wieńczy z wielkim znawstwem napisany fragment na temat historii archeoagrofocenozy zbożowych, lnowych i okopowych oraz występowania chwastów segetalnych na tle okresów i kultur (IX, X). W zakończeniu (rozdz. XI) podane są najważniejsze dane syntetyczne wraz z podkreśleniem szeregu ograniczeń wynikających z niejednorodności pozyskiwanych prób, względnie niepełnych lub błędnych danych. Na tym tle Autorka ukazuje konieczność rozwijania badań archeobotanicznych. Dalszą część zajmuje Katalog, będący usystematyzowanym wykazem wszystkich znalezisk szczątków chwastów polnych. Dla czytelnika zagranicznego dużą przydatność w upowszechnianiu wyników omawianej pracy widzę w angielskich objaśnieniach rycin i tabel oraz obszernym (ponad 30-stronicowym) streszczeniu angielskojęzycznym.

Książkę zamyka cytowana literatura, obejmująca ponad 450 pozycji, w tym szereg cennych materiałów niepublikowanych. Jest pierwszą i niewątpliwie bardzo udaną próbą wielostronnego omówienia rozwoju chwastów segetalnych w pradziejach i wczesnym średniowieczu na terenie Polski.

Karol LATOWSKI

N. I. STRELNIKOVA (red.) 2006. *Diatomovye vodorosli Rossii i sopredel'nykh stran. Iskopaemye i sovremennyye*. Tom II, Vyp. 4. *Chaetocerotales (Chaetocerotaceae, Acanthocerotaceae, Atheyaceae)*. Izdatelstvo S.-Peterburskogo Universiteta, St. Petersburg, 118 str., 101 tabl., Cena: (nie podano). ISBN 5-288-03988-7.

Kolejny tom flory okrzemek Rosji i krajów ościennych (dawniej Związku Radzieckiego) autorstwa R. M. Gogoriewa, T. Ju. Orłowej, O. G. Szewczenki i I. W. Stonik ukazał się pod redakcją N. I. Strelnikowej. Rząd *Chaetocerotales* dotyczy taksonów niemal wyłącznie słonawowodnych i słonowodnych. Początkowe rozdziały omawiają szczegółowo morfologię komórek wegetatywnych, powstawania auksospor i spor przetrwalnikowych oraz zasady klasyfikacji gatunków w obrębie rzędu. Część szczegółowa obejmuje opisy i klucze do oznaczania trzech rodzin, czterech rodzajów (*Chaetoceros*, *Bacteriastrum*, *Acanthoceras*, *Attheya*) i 114 gatunków, w tym też opisane wyłącznie na podstawie spor.

Całość składa się na krytyczną monografię regionalną nawiązującą do diatomologii światowej w odniesieniu do taksonów współczesnych i kopalnych. Wskazano na liczne endemity Morza Kaspijskiego i endemity wspólne dla Morza Czarnego i Azowskiego. Znajdzie się tu też gatunki nadzwyczaj rzadko w świecie spotykane (np. *Chaetoceros throndsenii*, *Ch. diversicurvatus*, *Attheya arenicola*). Zwrócono uwagę na gatunki niedokładnie opisane. Jest też kilka zmian nomenklatorycznych. Sumiennie zestawiono wykorzystaną literaturę lokalną i światową.

Większość gatunków jest zilustrowana na fotografiach wykonanych w mikroskopie świetlnym, skaningu i w transmisyjnym mikroskopie elektronowym; zebrano je w 101 tablicach. Ponadto w tekście zamieszczono 27 rysunków, głównie komórek przetrwalnych. Ogromna większość fotografii jest po raz pierwszy publikowana; wykonali je autorzy monografii oraz inni rosyjscy diatomolodzy (N. I. Samsonowa, L. W. Kuzmienko, I. W. Makarowa, W. W. Ziernowa, I. B. Coj). Niektóre zaczerpnięto z wcześniejszej lokalnej literatury. Rysunki prawie wszystkie były już wcześniej publikowane.

Trudno przewidzieć ile woluminów Tomu II zajmą gatunki okrzemek z pozostałych rodzin zaliczanych do klasy *Centrophyceae*. Okrzemki zaliczane do klasy *Pennatophyceae* znajdują się prawdopodobnie w wieloczęściowym Tomie III.

Wymagać to będzie jeszcze wiele pracy. Ta seria tomów powinna się znaleźć w każdej bibliotece diatomologa.

Jadwiga SIEMIŃSKA

NADCHODZĄCE SPOTKANIA FORTHCOMING MEETINGS

- 3RD BIENNIAL MEETING OF THE INTERNATIONAL BIOGEOGRAPHY SOCIETY (IBS), PUERTO DE LA CRUZ, TENERIFE, CANARY ISLANDS, 9–13 I 2007

Informacja: <http://www.biogeography.org>

- INTERNATIONAL CONFERENCE "PLANT TRANSFORMATION TECHNOLOGIES" 4–7 II 2007

Informacja: Prof. Alisher Touraev Max F. Perutz Laboratories Department of Plant Molecular Biology Vienna University, Vienna, AUSTRIA
Tel. +431427754681
Fax: +43142779546
E-mail: planttranstech.pflanzenmolbio@univie.ac.at
<http://www.univie.ac.at/plantranstech/>

- 49TH IAVS SYMPOSIUM – "NEW ZEALAND: NEW HOME; NEW HABITAT! NEW IDEAS?" 12–16 II 2007

Informacja: Dr. Jill Rapson, Ecology, Institute of Natural Resources, Massey University, Palmerston North, NEW ZEALAND
Tel. +64 6 3569099 ext. 7963
Fax: + 64 6 3505623
E-mail: grapson@massey.ac.nz
<http://iavs2007.massey.ac.nz>

- INTERNATIONAL CONFERENCE ON THE ENVIRONMENT: SURVIVAL AND SUSTAINABILITY, 19–24 II 2007

Informacja: Prof. Dr. Hüseyin Gökçekuş, President Conference / Organizing Committee, (Vice Rector of the Near East University), Near East University-Nicosia – NORTHERN CYPRUS
Tel./Fax: +90 392 2235427
E-mail: ess2007@neu.edu.tr
<http://www.neuconference.org>